

Véghelyi Balázs

Fazekas István: Nagy idők városa

„A város eredendően azért épül, hogy az időnek palotája legyen a térben. Alapköveiben egyszerre van jelen az idill és a heroizmus, az oltalom és az örök áldozatvállalás.” Mintha a föld szíve nyílna ki, kelta stílusú szomorú zene csendül fel, és a narrátor (Koncz Gábor) lírai mondataival elkezdődik Fazekas István *Nagy idők városa* című eseményjátéka. A szuffitára vetített csillagos ég alatt kirajzolódik a színpadon három halomsír erős kontúrja, s a horizontlámpák lassan felerősödő ragyogásában máris tanúi vagyunk egy vaskori temetésnek. Aztán mennydörgés hallatszik, a haragossá lett égboltra villámfény vetül, és ettől a pillanattól részesei lehetünk egy különös időutazásnak. Akárcsak Madách nagy művében – ám itt egyetlen konkrét helyszínhez kötöten.

Az eseményjáték alcíme: *Példázatok Százhalombatta történetéből*. És valóban, az időből kiragadott allegóriák (a letűnt korokból a jelenhez közelítve egyre tényszerűbb történetek) elsőként is Százhalom földjéhez köthetőek, Fazekas azonban, hogy a darab ne váljon lokálissá – a helytörténetet kifejezetten a történelem fősodrához illesztve –, olyan pillanatokat idéz fel a múltból, melyeknek kötőeleme a megmaradásért vívott küzdelem. Az évszázadokon átívelő példázatok ilyenformán szervesen kapcsolódnak egymáshoz. A dialogikus jelenségeket az idő- és térbeli tájékozódást segítő, alapvető háttérinformációkat adó narrációk és az adott korhoz immanensen illeszkedő táncbetétek választják el egymástól, összekötik azonban az előre- és visszautalások, illetve egy évezredekben átguruló, térben viszont mindvégig Százhalombatta területén föllelhető bronzkori érme, amely a vaskorban már régiségnek számít, a római színben a kereszténység tanúságtételének tárgyi kellékévé válik, az akkor belevéselt kereszt pedig a Makovecz Imre tervei alapján Százhalombatta főterén 1996-ban felépült templom központi szimbólumának ismeretében nyeri el végső, kortárs értelmét.

A díszlet központi eleme is állandó: a híres Makovecz-tanítvány, Húros Annamária három stilizált dombot helyezett el a színpad hátterében, amelyek színenként, vagyis koronként váltakozó funkcióval bírnak. A gyors váltások az elemek

mobilis jellege, illetve a fölénk vetített képek és videobejátaszások segítségével valósulhatnak meg. Így lényegülhetnek át a bronzkori halomsírok honfoglaláskori jurtákká, olajtartályokká és templommá, homorú oldaluk pedig iskola, kocsmá vagy akár alkalmi trónterem háttere is lehet. A színpadon szél-sikoltású effekttel jelzett időből ez a három halom (mint geográfiai elem) képes a legkevésbé kikopni. Igazi modern színpadi díszletezés ez, amely nem tűr meg a színtéren semmi fölöslegeset.

Az egymástól elkülönülő és egymásba fonódó példázatokat a helyszín köti össze. Százhalombatta olyan település, ahol látványosan megmutatkozik az idő rétegzettsége. Nevét arról a 122 halomsírról kapta, amelyek vaskori előkelőségek maradványait rejtik, de bronzkori leleteket is találtak itt a régészek. A római korban Matrica néven létesült katonai tábor a mai Százhalombatta területén, amely a limes egyik őrállomása volt. A rómaiak jelenlétére kőből épült fürdő maradványa emlékeztet a Duna partján. A későbbi századokból találtak itt hun és avar emlékeket, és megtelepedtek ezen a helyen a honfoglaló magyarok is. Ezt már Csáti Demeter is megörökítette 1526-ban, az *Ének Pannónia megvételeéről* soraiban: „Árpád juta magyar néppel, / Kelem földén a Dunán elkelének, / Az Csekén ők csekének, / Az Téténben el-feltetének. // Érdén sokat ők értenek. / Százhalomnál megszállának, / Az herceggel megvívának” (Csáti, 2010). Az Anonymus *Gesta Hungarorumának* leírását követő költemény szerint a honfoglaló fejedelem innen indult a Dunántúl meghódítására. A középkorban is lakott település volt, egy 13. századi templom maradványai is ezt igazolják. Százhalombatta a 20. század közepéig csendes, magyarok és szerbek lakta Duna-parti falu volt, ahol a lakosság többsége mezőgazdaságból és halászatból élt. 1960-ban központi döntés született arról, hogy itt építik fel Magyarország legnagyobb hőerőművét, illetve kőolaj-finomítóját. A beruházás nyomán az ország minden részéről érkeztek ide munkások, a falu mellett így néhány év alatt tudatosan tervezett város nőtt ki a kukoricaföldből. A városi rangot 1970. április 1-jén kapta meg a település, amely dinamikusan fejlődésnek indult a következő években.

Ez a vázlatos településtörténeti összefoglalás akár kihagyható is lehetne ebből a szövegből, Fazekas István alkotása ugyanis – bár egy konkrét település többé-kevésbé dokumentálható történetét dolgozza fel – a város, mint településforma, emlékezet és közösség általános megfogalmazását is adja. Kevin Lynch amerikai várostervező szerint az emberek egyedi mentális képeket alkotnak városukról, ezeknek az egyedi képeknek azonban közös jellemzőik is vannak,

amelyek a közös kultúrából, a közös tapasztalatokból és stratégiákból, illetve a lakókönyezet fizikai alakzataiból fakadnak. Az egyedi észlelések összességéből olyan, szüntelenül formálódó kognitív térkép konstruálódik, amelynek segítségével nemcsak átláthatóvá és átélhetővé válik a tér, de a városlakó saját helyét és helyzetét is könnyebben meg tudja határozni saját környezetében. Százhalombatta tehát lehetne bármely más magyar (vagy akár külföldi) település, amely hosszú múltra tekint vissza, és amelynek ma is aktív közösségi élete van. A színpadra idézett település tehát önmagában is példázatként értelmezhető, nem szükséges hozzá a helység konkrét ismerete. Kétségtelen tény: a színház az élet jelenségeinek érzékeny szeizmográfja, és a magyar drámatörténetben eddig egyedülálló eseményjáték ezt is jól példázza.

A *Nagy idők városa* két felvonásból áll. Az első rész a vaskortól az első világháborúig ível. Sántát építő őskori emberek, római katonák, korai keresztények és kései pogányok, fukar földesurak és megszálló törökök, háborúba induló katonák és elárvult szerelmesek villannak fel egy-egy rövid jelenetre. Fiktív, de az adott korban jellemző karakterek és történelmi személyiségek lépnek színpadra néhány jelzésértékű mondat erejéig. A 2. képben például rabláncon vezetnek Marcus Aurelius elé egy kannibalizmussal vádolt keresztény párt, akik beavatják a császárt az utolsó vacsora misztériumába, Krisztus testének és vérének jelképiségébe. A 6. képben Mátyás király egy pénzhamisító uzsorás fölött ítélezik, a 10. képben pedig Mária Terézia tesz igazságot a földesúr által jogtalanul meghurcolt battai jobbágyok ügyében. Ezek a jelenetek történeti forrásokon alapulnak: Marcus Aurelius ugyanis valóban személyesen járt a limes táborokban, biztosan megfordult például a Matricához közeli Campónában, tehát reális elképzelés, hogy Matricába is eljutott, és a két említett jogesetről is vannak írásos dokumentumok.

A második felvonás 1936-tól a kilencvenes évekig követi nyomon a falu, majd később a város történetét. A szerző felidézti az iparosítás időszakát és a városépítés folyamatát, a városi és a megyei pártvezetés küzdelmeit, a nyilvános színtér háttérében, egy kocsmában keretein belül pedig az itt megtelepedett munkások véleményének is teret és hangot ad. A darab végpontján olyan település tárul elénk, amelyben közösséggé szerveződtek a szélrózsa minden irányából idekerült emberek, az ipari létesítmények árnyékában pedig a kultúrának, a hagyományőrzésnek is fontos szerepe lett az itt élők életében. Az eseményjáték temetéssel kezdődik, majd a prófétai látomásban felbúgó, immár valódi harang a zárójelenetben az élőkért kondul. Azáltal, hogy a holtak fölött

megszólaló vaskori vezér majdnem ugyanazt a monológot mondja el, mint a modernkori polgármester, a darabot keretes-szerkezetűvé teszi. A „Van egy álmom!”-felkiáltásnak a végkifejletben való sorszerű megisméltése egyértelművé teszi az intertextualitás szándékolt dramaturgiai reflexióját az emberi szabadságvágy és szolidaritásérzés katartikus kifejezésére. A szerző a mű keletkezéstörténetét az egyik vele készített interjúban így összegezte: *„Először (...) az 1960 és '70 közötti időszakot akartam feldolgozni, ám amikor rájöttem arra, hogy azokban a csatározásokban, melyekben a helyi vezetők és a két nagyvállalat vezetői viaskodtak a városért, micsoda vulkán-erejű drámaiság van, rögtön nagyobb történelmi spektrumba kellett helyeznem a várossá válás krónikáját, hogy annak valódi értéke, mai életünket is meghatározó reményragyogása jól látható legyen. Emlékszem, szenteste jött a gondolat, hogy egy vaskori temetéssel kell kezdenem a darab megírását, a színpad közepén egy halomsírral, melybe befelé mennek az emberek, s a darab végén ugyanennek a halomsírnak az élet, a feltámadás szimbólumává kell válnia, tehát a Makovecz-templommá kell átalakulnia, melyből az egyik Summerfest ökonomikus istentisztelete után előlépnek a mai és az egykori hősök, hogy az élet szeretetét hirdessék egy nagy közös vigadalomban”* (Kovács, 2021).

Bozsogi János rendezése realista eszközökkel vezeti végig a nézőt az időben. A mozaikosság ugyanakkor lehetőséget ad arra, hogy a színészek több karaktert is megformálhassanak. Így lehet Bordán Irén egy előadásban belül Mária Terézia, falusi vénasszony és vaskalapos pártfunkcionárius, Gregor Bernadett tanítónő, múzeumalapító régész és a Százhalombattán dolgozó író, Vathy Zsuzsa, Brunner Márta pedig finom lelkű tanárnő és szabad szájú kocsmáros asszony.

Az előadás szerves részét alkotja a tánc, hiszen a tánc teszi ütemek közé a jeleneteket, és adja meg a történet ritmusát. Százhalombattán az elmúlt három évtizedben komoly hagyományai alakultak ki a tánckultúrának. A város 1994 óta ad helyet a Summerfest Nemzetközi Néptáncfesztiválnak, a helyi gyerekek és fiatalok közül pedig sokan választják szabadidős tevékenységként a néptáncot, de balettstúdió és moderntánc-együttesek is működnek a városban. Ők is színre léptek az előadásban. A táncbetétek ezáltal nemcsak időkitöltő vagy elválasztó funkcióval bírnak, hanem a colour local érzését is erősítik. Ki kell még emelnünk a zene szerepét is az előadásban: ifjabb Csoóri Sándor (Süнди) a jelenetek hangulatához jól illeszkedő, azokat diszkréten támogató világi népzene komponált.

Hubay Miklós jó tíz évvel ezelőtt az egyik televíziós nyilatkozatában úgy beszélt Fazekas Istvánról, mint a magyar történelmi dráma egyik lehetséges megújítójáról. A magyar széthúzás okait kutató *Kis Károly*, a monodrámát lelkesítően modernné formáló *Zrínyi Ilona*, a Krisztus-esemény emberi rekvizitumait realista módon elemző *Pilátus éjszákája*, vagy *A megvádolt* című történelmi drámák méltó folytatása a *Nagy idők városa*, melynek ősbemutatóját 2021. október 23-án a százhalombattai Barátság Kulturális Központban láthatta a közönség.

Felhasznált szakirodalom

- Csáti Demeter. 2010. „Ének Pannónia megvételéről.” *Napút* 6: 6.
- Kovács Attila. 2015. „Az emberiség el-nem-hervadó példái.” Százhalombattai Hírtükör Online, szeptember 15. Megtekintve 2021. október 15-én.
<http://www.hirtukor.hu/bel.php?ssz=35480>